

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2021-1/6>

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРО НАМІР ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ: ВЕРБАЛЬНИЙ І КОГНІТИВНИЙ СПОСОБИ

Пайда Юрій Юрійович,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-6424-6419

Національне законодавство України передбачає обов'язок попередження про намір застосувати зброю чи фізичну силу за умови прийняття рішення правоохоронцем щодо застосування примусових заходів. У статті проаналізовано такі способи попередження про намір застосування заходів примусу, як вербальний і когнітивний.

Проаналізовано форми попередження, зокрема попереджувальний вигук і звернення (ультиматум), застосування яких залежить від різних чинників. Працівник правоохоронних органів, котрий діє індивідуально і приймає рішення самостійно, зазвичай безпосередньо контактує із правопорушником або групою правопорушників, тому у нього або неї мало часу для прийняття рішення про застосування примусових заходів, отже, попередження має бути якомога коротшим і водночас зрозумілим особам, яким воно адресовано, й оточуючим громадянам. Окремо у статті висвітлено запобіжну, репрезентативну й інформативну функцію попередження та розглянуто питання про спосіб використання попереджень.

Розглянуто конклюдентні дії як спосіб попередження. Неявні дії працівника міліції як спосіб попередження розглядаються окремо, а саме: взяття зброї у руки, приведення її в готовність, попереджувальний постріл вгору. Неявні дії як засіб профілактики також можуть бути використані при застосуванні інших примусових заходів. Наприклад, у разі використання засобів примусової зупинки транспортного засобу з метою зупинки може бути попередження за допомогою встановлення відповідних засобів контролю дорожнього руху.

У статті була зроблена спроба винайти найбільш придатні для застосування форми попередження. Зазначається, що спектр методів і форм попередження про намір застосувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби та заходи фізичного впливу може бути досить різноманітним, але він, на думку автора, повинен бути закріплений у нормативних актах.

Ключові слова: застосування заходу примусу, способи попередження, вербальний і когнітивний спосіб, попереджувальний вигук, звернення (ультиматум).

Paida Yurii. Warning of intention to use coercive measures: verbal and cognitive methods

National legislation of Ukraine provides for duty of warning of the intention to use weapons or physical force, subject to a law enforcement officer's decision to apply coercive measures. The article analyzes such methods of warning about the intention to use coercive measures as verbal and cognitive.

The verbal method of warning of the intention to use force is the most commonly used in the vast majority of all cases of warning. The verbal method of warning can be made in the form of a warning exclamation or appeal, depending on various factors.

A law enforcement officer who acts individually and makes decisions independently is usually in direct contact with the offender or a group of offenders, so he or she has less time to decide on the use of coercive measures, so the warning should be as short as possible and at the same time to the persons to whom it is addressed and to the surrounding citizens. The issue of the way of using the warnings is covered.

The implicit actions of a police officer as a way of warning are considered separately, namely: taking a weapon in hand, bringing it to readiness, a warning shot upwards. Implicit actions as a means of prevention can also be used in the application of other coercive measures. For example, when using means of forcible stopping of a vehicle for the purpose of stopping, a warning may be given by means of the installation of appropriate means of traffic control.

It is noted that the range of methods and forms of warning about the intention to use firearms, special means and measures of physical influence can be quite diverse, but it, in our opinion, should be enshrined in regulations.

Key words: application of coercive measures, methods of prevention, verbal and cognitive methods, warning exclamation, appeal (ultimatum).

Вступ. Національне законодавство України передбачає обов'язкове попередження про намір застосування зброї, спеціальних засобів або фізичної сили за умови прийняття рішення посадовою особою правоохоронного органу про застосування заходу примусу.

Щодо наявних способів попередження про намір застосування заходів примусу, то, ми підтримуємо думку О.С. Фролова [1, с. 123], що їх можна виділити три. Перший спосіб – попередження голосом (вербальний спосіб). Другий спосіб – попередження у вигляді конклюдентних дій. Третій спосіб – попередження з використанням інших засобів. Розглянемо детально перші два, третій спосіб стане предметом окремої наукової розвідки.

1. Попередження голосом про намір застосування заходів примусу (вербальний спосіб).

Найбільш вживаним способом попередження про намір застосування сили є вербальний, який застосовується у більшості всіх випадків використання попередження. У вербальний спосіб попередження може бути зроблено у вигляді попереджувального вигуку або звернення, що залежить від низки чинників.

Зокрема, п. 5 Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань встановлює, що рішення про застосування спеціальних засобів приймає визначена в установленому порядку службова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник операції чи командир відповідної військової частини (підрозділу, групи) Національної гвардії. Якщо військовослужбовці Національної гвардії індивідуально виконують службові завдання, то приймають такі рішення самостійно. Також ч. 5 ст. 18 Закону «Про

попереднє ув'язнення» обумовлює, що дозвіл на проведення спеціальних операцій із використанням світлозвукових пристроїв відволікаючої дії, водометів, бронемашин та інших технічних засобів, застосування яких пов'язане з ризиком заподіяння шкоди здоров'ю оточуючих, дають начальники управлінь (відділів) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Київській області, начальник Центрального управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України по місту Києву і Київській області, начальники територіальних управлінь Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Міністр оборони України, начальник Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або його перший заступник. Натомість рішення про використання заходів фізичного впливу, застосування спеціальних засобів, їх вид та інтенсивність використання прикордонниками приймаються самостійно, виходячи із ситуації, що склалася (Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України) [2].

Таким чином, випадки застосування заходів примусу можна класифікувати залежно від того, хто приймає рішення про їх застосування, на дві категорії, а саме: перша – випадки застосування заходів примусу, коли рішення щодо їх застосування приймає посадова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник операції; друга – випадки застосування заходів примусу,

коли рішення про їх застосування працівник правоохоронного органу або військовослужбовець приймає самостійно.

Працівник правоохоронного органу, котрий діє індивідуально та приймає рішення самостійно, зазвичай перебуває у безпосередньому контакті із правопорушником або групою правопорушників, тому він має менший термін для прийняття рішення про застосування заходу примусу, отже, і попередження повинно бути, за можливості, якомога коротшим і водночас зрозумілим особам, яким його адресовано, й оточуючим громадянам. Найдоцільніша форма такого попередження – попереджувальний вигук. Таким чином, перша форма попередження, що робиться голосом, – це попереджувальний вигук.

Натомість у керівника операції і перелік засобів, які застосовуються, ширший, і термін на прийняття рішення та ведення переговорів більший, тож, як наслідок, попередження, яке передує наміру застосування цих примусових засобів, за формою більш розлоге і багатослівне. Отже, це попередження може бути зроблене у вигляді звернення або ультиматуму, яке найчастіше робиться голосом (іноді звернення може бути письмовим). Причому голосом звернення або ультиматум може бути зроблено: а) власне голосом; б) через засоби підсилювання мови; в) за допомогою засобів зв'язку і комунікації (телефона, радіозв'язку і т. ін.). Отже, друга форма попередження голосом – звернення або ультиматум.

Попередження про намір застосування заходів примусу виконує три функції (запобіжну, репрезентативну, інформативну), тому для зручності у подальшому дослідженні і звернення, і попереджувальний вигук розіб'ємо на три частини, які умовно назвемо так само: запобіжна, репрезентативна та інформативна.

Розглянемо запобіжну частину попереджувального вигуку. Як було визначено, почувши попереджувальний вигук, правопорушник повинен припинити протиправні дії. Окремі нормативні акти навіть вказують на те, що попередження може бути зроблено голосом, із наданням часу, достатнього для припинення правопорушення та виконання вимоги правоохоронця (ч. 1. ст. 44 Закону України

«Про Національну поліцію» [3], п. 4 Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Військової служби правопорядку у Збройних Силах України під час здійснення службових обов'язків [4]). Для цього запобіжна частина попереджувального вигуку повинна бути владною. Зокрема, владність попереджувального вигуку полягає у використанні дієслів наказового способу «Стій!» чи «Стояти!» або «Припинити!» (бійку, чинити протидію, чинити опір і т. ін.).

Використання тієї чи іншої форми запобіжної частини попереджувального вигуку залежить зазвичай від наявності часу. Коли його обмаль, працівник правоохоронного органу використовує коротку і власну форму запобіжної частини попереджувального вигуку: «Стій!» або «Стояти!» Коли часу достатньо та необхідність негайної нейтралізації правопорушника гостро не стоїть, правоохоронець може використовувати такі форми, як «Припиніть непокору!»; «Припиніть хуліганські дії!» або «Якщо ви не виконаєте мої вимоги, ...»

Думається, що використання саме такого попереджувального вигуку, як «Стій!» або «Стояти!» є доцільним ще з одного приводу. Зокрема, після подачі команди «Стій!» або «Стояти!», у працівника правоохоронного органу, котрий має намір застосувати вогнепальну зброю та привів її у готовність, у випадку, якщо правопорушник наблизиться до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнеться до зброї, є підстава для застосування вогнепальної зброї поліцейським (п. 11 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію») [3].

Водночас варто відзначити, що при вчиненні правопорушення команда припинити правопорушення подається безвідносно до того, будуть чи не будуть застосовуватися заходи примусу. Хоча саме затримання (фізичне) припускає використання заходів фізичного спонукання [5, с. 79; 6, с. 84–85] і вже є заходом примусу [7, с. 149].

Більш поглиблений аналіз перших двох частин попереджувального вигуку показує, що дещо окремо стоять випадки застосування кайданок. Це пов'язано з тим, що саме правопорушення припи-

нялося іншими заходами примусу, зі своїми формами попередження, а кайданки застосовувалися вже потім, щоб припинити подальший опір або запобігти втечі правопорушника. Наприклад, п. 3–4 розділу VIII Закону України «Про Національну гвардію» визначає, що під час конвоювання осіб, узятих під варту, а також під час забезпечення охорони осіб, які тримаються під вартою, під час судових засідань військовослужбовці Національної гвардії України до цих осіб застосовують кайданки у випадках учинення фізичного опору адміністрації установи виконання покарань та/або військовослужбовцю Національної гвардії України; відмови йти під охороною – на час конвоювання; спроби самогубства або заподіяння собі каліцтва, у разі нападу на засуджених та інших осіб – до заспокоєння особи; винесення судом вироку про довічне позбавлення волі – коли оголошується вирок і здійснюється конвоювання цих засуджених; конвоювання в літаку та конвоювання особи, котра вчинила втечу з-під варти (охорони), після затримання [8]. Тому у разі застосування кайданок запобіжна частина попереджувального вигуку, на нашу думку, може вживатися як «Припинити!» а репрезентативна частина взагалі може бути відсутньою, оскільки вона була наявна у попереджувальному вигуку при застосуванні того заходу примусу, яким, власне, припинялося правопорушення.

Якщо перші дві частини попереджувального вигуку – запобіжна та репрезентативна – універсальні, оскільки використовуються під час застосування і вогнепальної зброї, і різноманітних спеціальних засобів, і заходів фізичного впливу, то третя складова частина попереджувального вигуку – його інформативна частина – індивідуальна для кожного випадку застосування конкретного заходу примусу. Вона є найважливішою та доносить повідомлення про те, що зараз проти порушника, якщо він не виконає вимог працівника правоохоронного органу про припинення правопорушення, буде застосований якийсь конкретний примусовий захід або декілька заходів.

Саме у зв'язку із цим найбільш вдалим є такі форми інформативної частини попереджувального вигуку:

1) у випадках застосування вогнепальної зброї – «Стріляти буду!». Водночас п. 197 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України [9] пропонуються такі форми інформативної частини попереджувального вигуку: «Стій, стрілятиму!» або «Стій, буде застосована зброя», якщо чатовий озброєний багнетом. У цій формі змістове навантаження несе дієслово «стріляти», яке повинно довести до правопорушника, що зараз по ньому стрілятимуть, причому з вогнепальної зброї;

2) у випадках застосування службового собаки – «Застосовую собаку!» або «Пускаю собаку!». Як на нашу думку, за інформативну частину попереджувального вигуку словосполучення з іменником «собака» використовувати доцільно, оскільки саме іменник «собака» несе змістове навантаження;

3) у випадках застосування газових пістолетів і балончиків – «Застосовую газ!». Відповідно до Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Військової служби правопорядку у Збройних Силах України під час здійснення службових обов'язків Спеціальними засобами, які мають право застосовувати військовослужбовці Служби правопорядку під час здійснення службових обов'язків, є аерозольні балончики, ручні газові гранати та патрони з газовими гранатами («Терен-4М», «Терен-6», «Терен-6Д»), балончики, патрони, гранати та інші спеціальні засоби з препаратами сльозоточивої та дратівної дії на основі природних капсаїциноїдів, морфоліду пералгонової кислоти (МПК), ортохлорбензальмалонітрилу (CS) і речовини АЛГОГЕН [10]. У разі застосування цих спеціальних засобів, думається, малоефективними будуть такі форми інформативної частини попереджувального вигуку: «Застосовую Терен-6Д!», «Застосовую препарат сльозоточивої та дратівної дії!» або «Застосовую АЛГОГЕН!». Доцільніше, звичайно, використовувати іменник «газ», оскільки використання інших іменників «морфолід», «ортохлорбензальмалонітрил» і «спецзасіб» передбачає наявність спеціальних знань у населення. Форма попередження «Застосовую газ!», на нашу думку, придатна і для газових балончиків;

4) у випадках застосування гумового кийка – «Застосовую кийок!» або «Застосовую палку!». Знову ж, на наш погляд, доцільніше використовувати іменник «кийок» чи «палка», оскільки правопорушник не завжди обізнаний із тим, що таке «спецзасіб»;

5) у випадках застосування фізичної сили найбільш вдала така форма, як «Застосовую силу!». У цьому разі використання форми типу «Застосовую спеціальні прийоми рукопашного бою!» є незграбним і малоефективним;

6) у випадках застосування кайданок – «Застосую кайданки!» або таке, що має жаргонний смисл, – «Застосовую браслети!». Крім того, під час застосування кайданок може бути подана обов'язкова для виконання додаткова команда «Руки вперед!» або «Руки назад!», залежно від того, у якій позиції застосовуються кайданки. Наприклад, відповідно до положень ч. 2 розділу XV Положення з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України особи, які вчинили напад, поміщаються в окремі камери для тимчасового тримання судових установ, спецвагонів (спецавтомобілів) і утримуються під посиленою охороною в кайданках (наручниках) у положенні «руки за спину» [11].

Тут принагідно варто торкнутися мови, якою подається попередження. Згідно з положеннями ч. 2 ст. 4 Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Українській РСР робити попередження було «бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби будуть застосовуватися, українською і російською мовами». Наприклад, «Стій! Міліція! Буду стріляти!». Чинний нормативний акт, який врегульовує відповідні правовідносини нині, визначає, що попередження про намір використання заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки може бути зроблено голосом, а у разі значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, і в кожному випадку бажано мовою, зрозумілою для осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, а також українською мовою не менш як два рази з наданням часу, достатнього для припи-

нення правопорушення (п. 3 ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію»). Також п. 2.4.5. Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України визначає, що попередження про використання спеціальних засобів і службових собак може бути здійснено голосом, а при значній відстані або зверненні до великої групи людей – через гучномовні установки та підсилювачі українською мовою не менше двох разів із наданням часу, достатнього для припинення правопорушення.

Якщо працівники правоохоронних органів екіпіровані різними видами спецзасобів, а діють разом або поряд зі спеціальними засобами застосовують і заходи фізичного впливу, то доцільно використовувати за інформативну частину вигуку словосполучення «Застосовую силу!». Взагалі така форма інформативної частини попереджувального вигуку є універсальною і придатна при застосуванні всіх заходів адміністративного припинення спеціального призначення, крім вогнепальної зброї.

Розглянемо наступну форму попередження голосом, а саме – звернення, або ультиматум. Ультиматум (лат. ultimatium, від ultimus – останній) – рішуча категорична вимога, яка супроводжується погрозами [12, с. 688]. Це попередження від свого імені промовляє посадова особа, перед якою постала необхідність застосування заходу примусу, або керівник конкретної операції. До переліку операцій, при проведенні яких призначається керівник, можуть бути віднесені такі, як: напад на екіпаж літака, масові безпорядки, затримання озброєного злочинця, котрий чинить збройний опір, а також операції щодо звільнення заручників, припинення масових безпорядків у місцях позбавлення волі, припинення непокори ув'язнених і т. ін.

Оскільки керівник конкретної операції, як ми вже казали, має у своєму розпорядженні більше часу для прийняття рішення на початок її проведення і застосування певних заходів адміністративного припи-

нення спеціального призначення, то і його попередження у формі звернення (ультиматуму) більше за обсягом і, звичайно, містить більше докладної інформації.

Звернення зазвичай має форму ультиматуму, оскільки керівник операції у категоричній формі пропонує правопорушникам здійснити певні дії або виконати певні умови, при їх невиконанні до правопорушників можуть бути застосовані певні дії (санкції), а також при виконанні умов, поставлених керівником, ці дії (санкції) можливо не будуть застосовані.

Якщо попереджувальний вигук було рекомендовано починати з вимоги припинити протиправні дії (із запобіжної частини), а потім працівник правоохоронного органу повинен був назвати себе, то, як на нашу думку, у зверненні (ультиматумі) керівник операції, як посадова особа з підтримання правопорядку, спочатку повинен назвати себе, тобто звернення відразу повинно виконати репрезентативну функцію, причому назвати як своє прізвище, спеціальне звання, так і свою посаду. Наприклад: «Я, начальник Шевченківського управління поліції Головного управління Національної поліції у м. Києві полковник Петріченко».

Далі у зверненні мають бути вимоги припинення протиправних дій, тобто запобіжна частина звернення (ультиматуму). Наприклад: «Вимагаю припинити збройний опір і скласти зброю!», «Вимагаю негайно звільнити заручників і здатися!», «Вимагаю негайно припинити безпорядки і розійтися!» і т. ін.

Після цього керівник операції може, за умов виконання його вимог, надати певні гарантії. Наприклад, непритягнення до відповідальності осіб, котрі брали пасивну участь у масових безпорядках, або гарантії особистої безпеки особам від дій оточуючих громадян.

Закінчуватися звернення, на нашу думку, повинне інформативною частиною. Тобто до свідомості правопорушників необхідно довести, що у разі невиконання вимог керівника операції проти них будуть застосовані заходи примусу. Наприклад: «У разі невиконання моїх вимог проти вас буде застосована сила!» або «У разі невиконання моїх вимог проти вас буде застосована зброя!».

У цьому випадку доречно не розкривати поняття «сила», оскільки під час проведення операції застосовується цілий комплекс примусових заходів, хоча іноді, з метою уникнення небажаних наслідків для оточуючих громадян, можна довести до них можливість застосування окремих спеціальних засобів, наприклад, газу або струменів води.

Отже, у повному обсязі звернення (ультиматум), на нашу думку, може мати, наприклад, таку форму: «Я, начальник Шевченківського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві полковник Петріченко вимагаю негайно припинити безпорядки і розійтися! Громадяни, які виконують вимоги, до відповідальності притягаться не будуть! У разі невиконання вимог проти вас буде застосована сила!».

Оскільки ситуацій, де можуть працівники правоохоронних органів застосовувати силу, може бути безліч, нормативні акти, зазвичай не містять конкретних фраз, словосполучень і вигуків, однак подеколи вони все таки встановлені. Це стосується службовців збройних сил, для яких п. 197 Статуту гарнізонної та вартової служб встановив, що усіх осіб, які наближаються до поста або до забороненої зони, позначеної покажчиками, крім начальника варти, помічника начальника варти, свого розвідного й осіб, котрих вони супроводжують, чатовий зупиняє вигуком «Стій, назад!» або «Стій, обійти справа (зліва)!».

Отже, перший спосіб попередження – вербальний (попередження голосом) – має дві форми: попереджувальний вигук або звернення (ультиматум). Другий спосіб попередження – це певні конклюдентні дії. Конклюдентні дії – це дії особи, які виявляють її волю до встановлення правовідношення, але не у формі усного або письмового волевиявлення, а поведінкою, з якої можна зробити висновок про такий намір [13, с. 78].

2. Попередження про намір застосування заходів примусу у вигляді конклюдентних дій

Згідно зі ст. 46 Закону України «Про національну поліцію»: «Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виник-

нути підстави для її застосування». У цьому випадку при застосуванні вогнепальної зброї способом попередження є конклюдентні дії працівника поліції, тобто дії, які свідчать про його намір застосувати вогнепальну зброю, а саме у такій формі: по-перше, це взяття до рук [14, с. 22], по-друге, це приведення її у готовність. Поняття взяття до рук зброї, на нашу думку, стосується пістолетів або револьверів, які стоять на озброєнні особового складу правоохоронних органів і повинні носитися у кобурі, тому пов'язані з їх оголенням. Тобто дії по діставанню вогнепальної зброї з кобури і є взяттям до рук.

До третьої форми конклюдентних дій, які свідчать про намір застосувати вогнепальну зброю, можна віднести таку форму попередження, як попереджувальний постріл угору. На це вказують положення Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, зокрема «попередження може бути здійснено голосом або попереджувальним пострілом (черги) угору» (п. 2.5.3.) або «Попереджувальні постріли (черги) вгору, якщо слідом за ними не було застосовано зброю щодо осіб або транспортних засобів, а також постріли прикордонників угору без націлювання зброї в бік порушника не вважається застосуванням зброї» (2.5.4.). Також у цьому контексті варто навести положення п. 6 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, який визначає, що «у разі, якщо дозволяють обставини, начальник патруля перед застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів або зброї повинен голосом чи пострілом угору попередити про це особу, проти якої мають бути застосовані ці заходи». У такому ж ключі відносини врегулює Інструкція про порядок придбання, перевезення, зберігання, обліку та використання вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, спеціальних засобів самооборони, а також

пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, зазначених патронів підрозділами відомчої воєнізованої та сторожової охорони, що здійснюють охорону об'єктів електроенергетики. Зокрема, її п. 6.2. визначає, що зброя застосовується після попередження окриком: «Стій! Буду стріляти!» і пострілу вгору, крім випадків реального нападу, коли не залишилося часу на попередження [15].

Конклюдентні дії як спосіб попередження можуть використовуватися і при застосуванні інших заходів примусу. Наприклад, вогнепальна зброя може застосовуватися для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського (ст. 46 Закону «Про Національну поліцію»). Існують й інші способи попередження про намір застосування деяких заходів примусу, але порядок їх застосування пов'язаний із низкою проблем. Наприклад, при застосуванні засобів примусової зупинки транспорту з метою зупинки можуть використовуватися наявні тимчасові знаки «В'їзд заборонено», шлагбауми, світлофори, патрульний транспорт із ввімкнутими спеціальними світловими сигналами. Отже, попередження може подаватися способом встановлення відповідних засобів регулювання руху [16, с. 44–46].

Як нами вже вказувалося вище, звернення або ультиматум може подаватися й у письмовій формі, наприклад, при проведенні операцій зі звільнення заручників, що є також способом попередження, але в нормативних актах обумовлено подання попередження лише голосом.

Висновки. У статті була зроблена спроба винайти найбільш придатні для застосування форми попередження. Отже, спектр способів і форм попередження про намір застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу може бути досить різноманітним, але його, на нашу думку, необхідно закріпити в нормативних документах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фролов О.С. Способи та форми попередження про намір застосування сили. *Актуальні проблеми розвитку суспільної думки і практики управління*. Вип. 3. 1997. С. 123–125.
2. Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України: Наказ Адміністрації державної прикордонної служби України від 21 жовтня 2003 р. № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03>.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями військової служби правопорядку у Збройних Силах України під час здійснення службових обов'язків : постанова Кабінету міністрів України від 18 січня 2003 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2003-%D0%BF>.
5. Гончарук С.Т. Правовая регламентация мер административного пресечения в свете нового законодательства. *Общетеоретические проблемы административно-правового обеспечения общественного порядка*. Киев, 1982. С. 67–81.
6. Сазонов М.Я. Доставка административного правонарушителя в орган внутренних дел, как самостоятельная мера административного принуждения. *Производство по делам об административных правонарушениях в органах внутренних дел*. Киев, 1983. С. 84–85.
7. Ляшук Р.А. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 148–150.
8. Про Національну гвардію : Закон України від 13 березня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.
9. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 550-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14>.
10. Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Військової служби правопорядку у Збройних Силах України під час здійснення службових обов'язків : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2003-%D0%BF>.
11. Про затвердження Положення з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2019 р. № 1090. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34512.html.
12. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1985. 966 с.
13. Лідовець Р.А. Мовчання та конклюдентні дії: спільні та відмінні риси. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Вип. XV. 2005. С. 77–81.
14. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / кер. авт. кол. Т.П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.
15. Про затвердження Інструкції про порядок придбання, перевезення, зберігання, обліку та використання вогнепальної зброї і боєприпасів до неї, спеціальних засобів самооборони, а також пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів підрозділами відомчої воєнізованої та сторожової охорони, що здійснюють охорону об'єктів електроенергетики : Наказ Мінпаливенерго України від 12 травня 2004 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0760-04>.
16. Фролов О.С., Лисач Ю.Г. Підстави та порядок застосування вогнепальної зброї та деяких спеціальних засобів для забезпечення безпеки дорожнього руху. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Вип. 1. 1996. С. 44–46.

REFERENCES:

1. Frolov, O.S. (1997). Sposity ta formy poperedzhennia pro namir zastosuvannia syly [Methods and forms of warning about the intention to use force]. *Aktualni problemy rozvytku suspilnoi*

dumky i praktyky upravlinnia (Actual problems of development of public opinion and management practice), 3, 123–125. [in Ukrainian].

2. Pro zatverdzhennia Instruksii pro zastosuvannia zbroi, boiovoi tekhniky, xiozbroiennia korabliv (kateriv), litakiv i vertolotiv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, spetsialnykh zasobiv ta zakhodiv fizychnoho vplyvu pid chas okhorony derzhavnogo kordonu ta vykliuchnoi (morskoi) ekonomichnoi zony Ukrainy: Nakaz Administratsii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [On approval of the Instruction on the use of weapons, military equipment, armament of ships (boats), aircraft and helicopters of the State Border Guard Service of Ukraine, special means and measures of physical influence during the protection of the state border and exclusive (maritime) economic zone of Ukraine: Order of the State Border Guard Service of Ukraine] vid 21.10.2003. № 200. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03> [in Ukrainian].

3. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy [About National Police: Law of Ukraine] vid 02.07.2015. № 580-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia Pravyl zastosuvannia spetsialnykh zasobiv viiskovosluzhbovtsiamy viiskovoi sluzhby pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy pid chas zdiisnennia sluzhbovykh oboviazkiv: postanova Kabinetu ministriv Ukrainy [About the statement of Rules of application of special means by servicemen of military service of a law and order in Armed forces of Ukraine during performance of official duties: the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 18 sichnia 2003 r. № 83. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2003-%D0%BF> [in Ukrainian].

5. Honcharuk, S.T. (1982). Pravovaia rehlamentatsiia mer admynystratyvnoho presecheniia v svete novoho zakonodatelstva [Legal regulation of administrative restraint measures in the light of new legislation]. *Obshcheteoreticheskiye problemy admynystratyvno-pravovoho obespecheniia obshchestvennogo poriadka – General theoretical problems of administrative and legal support of public order*, 67–81. [in Russian].

6. Sazonov, M.Ia. (1983). Dostavleniye admynystratyvnoho pravonarushytelia v orhan vnutrennykh del, kak samostoiatelnaia mera admynystratyvnoho prynuzhdeniia [Delivery of an administrative offender to the body of internal affairs as an independent measure of administrative coercion]. *Proyzvodstvo po delam ob admynystratyvnykh pravonarusheniakh v orhanakh vnutrennykh del – Proceedings in cases of administrative offenses in the bodies of internal affairs*, 84–85. [in Russian].

7. Liashuk, R.A. (2016). Metody perekonannia ta prymusu v administratyvni diialnosti pravoohoronnykh orhaniv [Methods of persuasion and coercion in the administrative activities of law enforcement agencies]. *Porivnialno-analitychne pravo – Comparative analytical law*, 3, 148–150 [in Ukrainian].

8. Pro Natsionalnu hvardiiu: Zakon Ukrainy [On the National Guard: Law of Ukraine] vid 13.03.2014. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> [in Ukrainian].

9. Pro Statut harnizonnoi ta vartovoi sluzhb Zbroinykh Syl Ukrainy: Zakon Ukrainy [On the Charter of Garrison and Guard Services of the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine] vid 24.03.1999. № 550-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14> [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Pravyl zastosuvannia spetsialnykh zasobiv viiskovosluzhbovtsiamy Viiskovoi sluzhby pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy pid chas zdiisnennia sluzhbovykh oboviazkiv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the Rules for the use of special means by servicemen of the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine in the performance of official duties: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 18.01.2003 № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2003-%D0%BF> [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennia Polozhennia z orhanizatsii konvoiuvannia viiskovymy chastynamy (pidrozdilamy) Natsionalnoi hvardii Ukrainy: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy [About the statement of the Situation on the organization of conveying by military units (divisions) of National guard of Ukraine: the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] vid 24.12.2019. № 1090. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34512.html [in Ukrainian].

12. Melnychuk, O.S. (1985). Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words] Kyiv: Holovna redaktsiia "Ukrainska radianska entsyklopediia" [in Ukrainian].
13. Lidovets, R.A. (2005). Movchannia ta konkliudentni dii: spilni ta vidminni rysy [Silence and implicit actions: common and distinctive features]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy. Zbirnyk naukovykh statei – Current problems of improving the current legislation of Ukraine. Collection of scientific articles*, 77–81. Vyp. XV. [in Ukrainian].
14. Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy "Pro Natsionalnu politsiu" [Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine "On the National Police"]. (2017). ker. avt. kol. T.P. Minka. Dnipro: Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav. [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok prydbання, perevezennia, zberihannia, obliku ta vykorystannia vohnepalnoi zbroi i boieprypasiv do nei, spetsialnykh zasobiv samooborony, a takozh prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhennykh humovymy chy analohichnymy za svoimy vlastyvostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta zaznachenykh patroniv pidrozdilamy vidomchoi voienizovanoi ta storozhovoї okhorony, shcho zdisniuiut okhoronu ob'ektiv elektroenerhetyky: Nakaz Minpalyvenerho Ukrainy [About the statement of the Instruction on the order of acquisition, transportation, storage, the account and use of firearms and ammunition to it, special means of self-defense, and also devices of domestic production for firing of the cartridges equipped with rubber or similar on the properties non-lethal metal shells, and the specified cartridges of departmental paramilitary and guard protection of electric power facilities: Order of the Ministry of Fuel and Energy of Ukraine] vid 12.05.2004. № 250. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0760-04> [in Ukrainian].
16. Frolov, O.S., Lysach, Yu.H. (1996). Pidstavy ta poriadok zastosuvannia vohnepalnoi zbroi ta deiakykh spetsialnykh zasobiv dlia zabezpechennia bezpeky dorozhnoho rukhu [Grounds and procedure for the use of firearms and some special means to ensure road safety]. *Aktualni problemy suchasnoi nauky v doslidzhenniakh molodykh uchenykh – Current problems of modern science in the research of young scientists*, 1, 44–46. [in Ukrainian].